

Паламарчук К. В.,
капітан поліції,
ад'юнкт кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

ПОКАРАННЯ ЗА ВЧИНЕННЯ РОЗБОЮ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ ТА ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

PUNISHMENT FOR COMMITTING ROBBERY UNDER CRIMINAL LAW UKRAINE AND FOREIGN COUNTRIES: COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS

У статті розглянуто питання про покарання за вчинення розбою, визначене у ст. 187 КК України, здійснено порівняльно-правовий аналіз санкцій за вчинення такого злочину за кримінальним законодавством іноземних держав, враховано позитивний та негативний іноземний досвід у процесі формулювання пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства.

Ключові слова: розбій, покарання, позбавлення волі, конфіскація майна, тюремне ув'язнення, штраф, порівняльно-правовий аналіз.

В статье рассмотрены вопросы о наказании за совершение разбоя, определенном в ст. 187 УК Украины, проведен сравнительно-правовой анализ санкций за совершение данного преступления по уголовному законодательству иностранных государств, учтен позитивный и негативный иностранный опыт при формулировании предложений по усовершенствованию действующего законодательства.

Ключевые слова: разбой, наказание, лишение свободы, конфискация имущества, тюремное заключение, штраф, сравнительно-правовой анализ.

The article discusses the issues of punishment for committing robbery, as defined in art. 187 of the Criminal Code of Ukraine, a comparative legal analysis of sanctions for the commission of this crime under the criminal legislation of foreign countries was conducted, positive and negative foreign experience was reckoned with the formulation of proposals for improving the current legislation.

Key words: robbery, punishment, imprisonment, confiscation of property, imprisonment, fine, comparative legal analysis.

Вступ. Законодавче визначення покарання міститься у ч. 1 ст. 50 Кримінального кодексу (далі – КК) України: покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. У юридичній літературі справедливо наголошується, що покарання полягає не лише у здійсненні певної відплати від імені держави винній особі за вчинений нею злочин, а й у створенні належних умов ресоціалізації злочинця та превентивної діяльності. На думку вчених, під час встановлення міри кримінальної відповідальності і покарання щодо категорій «діяння – особа» перша ланка є визначальною. Паралельно міжнародно-правові акти визначають, що законодавець у кожній конкретній державі за вчинення кримінального злочину передбачає застосування тих санкцій, які відповідають ступеню його небезпеки. Саме тому критерієм індивідуалізації покарання у ст. 65 КК України є врахування судом ступеня тяжкості злочину.

У чинному законодавстві визначено такі межі покарання за розбій (ст. 187 КК України): 1) згідно з ч. 1 – позбавлення волі на строк від трьох до семи років; 2) згідно з ч. 2 – позбавлення волі на строк від семи до десяти років із конфіскацією майна; 3) згідно з ч. 3 – позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років із конфіскацією майна; 4) згідно з ч. 4 – позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років із конфіскацією майна. Зрозуміло, що від-

повідно до ступеня суспільної небезпеки злочину законодавець (згідно із класифікацією, яка подана у ст. 12 КК України) відносить розбій до тяжких (ч. 1, 2 ст. 187 КК України) та особливо тяжких (ч. 4 ст. 187 КК України) злочинів. Нижче розглянемо ці покарання детальніше.

На особливу увагу заслуговує аналіз покарань за розбій, які передбачені всіма частинами ст. 187 КК України, оскільки очевидно, що покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк мають досить широку амплітуду коливань (розбіжностей) між мінімальною та максимальною межею. Зокрема, «розрив» між нижньою та верхньою межею покарання у вигляді позбавлення волі в ч. 1 ст. 187 КК України становить чотири роки, у ч. 2 ст. 187 КК України – три роки, у ч. 3 ст. 187 КК України – п'ять років, у ч. 4 ст. 187 КК України – сім років. При цьому, як свідчить аналіз покарання за інші суміжні злочини проти власності (крадіжка, грабіж, вимагання), таких широких відмінностей за покарання у вигляді позбавлення волі не має жодна інша норма, яка передбачає кримінальну відповідальність за корисливі посягання на власність. Попри те, що широка амплітуда коливань санкцій статей КК України є характерною для вітчизняного законодавства, все ж таки, на нашу думку, вказана ситуація не відповідає адекватній оцінці суспільної небезпеки, яку несе в собі скоєний злочин та на практиці може призвести до зловживань у сфері правосуддя під час призначення покарань винним особам, адже в анало-

гічних за своєю фабулою справах можливо прийняти фактично зовсім протилежні рішення, віддавши тим самим перевагу найнижчій або найвищій межі покарання у виді позбавлення волі. При цьому, коли йдеться про покарання за розбій, зовсім не взято до уваги зарубіжний досвід, з його позитивними та негативними тенденціями.

Відтак, **метою статті** є вироблення науково-практичних рекомендацій та окреслення основних перспектив удосконалення кримінального покарання за розбій в Україні з урахуванням сучасних наукових розробок та позитивного іноземного досвіду.

Велика кількість науковців з усього світу досліджували питання мети, системи, принципів та міри покарання. Так, наприклад, відомий норвезький вчений І. Андерес у попереджувальній дії покарання виділяв три різновиди: ефект залякування, посилення моральних заборон, стимуляція правослухняної поведінки [1, с. 30], Н.Д. Сергієвський вказав на те, що всі поставлені цілі покарання не досягаються та є малоефективними, проте жодна держава не може відмовитись від призначення покарання [2, с. 231], адже альтернативний кримінально-правовий інститут ще не винайдений. На українській науковій ниві окреслену ситуацію розглядають П.А. Воробей, М.Й. Коржанський та В.М. Щупаковський, які звертають увагу на такі проблеми: по-перше, межі покарання, визначенні у кримінально-правових нормах, є настільки широкими, що з однієї межі не видно другої; по-друге, такі широкі межі в санкціях статей призводять до того, що покарання визначає не законодавець, а суд (суддя); по-третє, не можна вважати раціональним такий широкий спектр для судового розгляду, який необхідно обмежити, встановивши відстань між верхньою та нижньою межею санкцій 2–3 роки, а можливо, й 1–2 роки позбавлення волі [3, с. 126–127]. Ми погоджуємось із такою думкою та вважаємо, що її застосування до ст. 187 КК України цілком допустиме та, навіть, необхідне.

Вагомим аргументом для підтвердження наших позицій виступають матеріали слідчо-судової практики. Так, наприклад, обвинувачений за ч. 1 ст. 187 КК України, ОСОБА_1, раніше судимий за ч. 2 ст. 186 КК України, 06.05.2008 року, близько 21.00 год., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння біля буд. № 41 по вул. Коцюбинського в м. Біла Церква, умисно, через корисливі мотиви, з метою незаконного збагачення за рахунок чужого майна, шляхом застосування насильства до ОСОБА_2, яке є небезпечним для життя і здоров'я потерпілого (згідно з висновком судово-медичної експертизи № 366/д від 15 жовтня 2009 року – легкі тілесні ушкодження, що спричинили короточасний розлад здоров'я), відкрито заволодів (забрав із кишені штанів ОСОБА_2) мобільним телефоном «Сіменс А-60» із сімкарткою «Київ стар», був засуджений до 3 (трьох) років позбавлення волі [4].

Протилежним прикладом є справа по обвинуваченню за ч. 1 ст. 187 КК України: ОСОБА_4, раніше судимий за ч. 2 ст. 185, ч. 2 ст. 186, ч. 1 ст. 152, ч. 1

ст. 153 КК України, який 14 листопада 2016 р. приблизно о 18 год. 00 хв. зателефонував ОСОБА_2 ІНФОРМАЦІЯ_5 із пропозицією придбати мобільний телефон марки «Iphone 5S» за грошові кошти в сумі 3 000,00 гривень, на що останній погодився. У цей час у ОСОБА_4 виник злочинний умисел, спрямований на вчинення нападу з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із погрозою застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я особи. Так, 14 листопада 2016 р. приблизно о 19 год. 30 хв. ОСОБА_4 та ОСОБА_5 зустрілись неподалік ресторану «Золотий шафран», який знаходиться за адресою: м. Київ, вул. Автозаводська, 41 у м. Києві. У цей час ОСОБА_4, впевнившись у тому, що ОСОБА_5 має при собі грошові кошти в сумі 3 000,00 гривень, продовжуючи реалізовувати свій злочинний умисел, дістав з-за пояса брюк, в які був одягнений, пістолет чорного кольору з маркуванням «Шмайсер» ПСШ 790, що є сигнальним пістолетом і до категорії вогнепальної зброї не належить, та навівши на ОСОБА_5, погрожуючи його застосувати, вимагав останнього віддати йому грошові кошти, на що ОСОБА_5, сприймаючи вказані загрози як реальні, дістав зі свого гаманця грошові кошти в сумі 3 000,00 гривень, які належать останньому, та віддав ОСОБА_4, який довівши свій злочинний умисел до кінця, заволодів грошовими коштами останнього на вказану суму. ОСОБА_4 засуджений до 6 (шести) років 11 (одинадцяти) місяців позбавлення волі [5].

Саме тому нами розроблено оптимальні санкції у ст. 187 КК України, у такий спосіб зменшено коливання між нижніми та верхніми межами встановленого покарання: за ч. 1 – позбавлення волі на строк від чотирьох до семи років; за ч. 2 – позбавлення волі на строк від семи до десяти років із конфіскацією майна; за ч. 3 – позбавлення волі на строк від дев'яти до дванадцяти років із конфіскацією майна; за ч. 4 – позбавлення волі на строк від десяти до дванадцяти років із конфіскацією майна; за пропонуваною ч. 5 – позбавлення волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років із конфіскацією майна (про необхідність таких змін автором було зазначено у попередніх роботах – *К.П.*). Також узгоджено санкції спеціальних норм, які передбачають кримінальну відповідальність за вчинення розбою (ч. 3 ст. 262, ч. 3 ст. 289, ч. 3 ст. 308, ч. 3 ст. 312, ч. 3 ст. 313, ч. 3 ст. 410, ч. 3 ст. 433 КК України), із загальними нормами в межах покарання від чотирьох до п'ятнадцяти років позбавлення волі (з такими положеннями погоджується 65,0% з усіх респондентів – *К.П.*).

Зазначимо, що наведені нами позиції ні в якому разі не дискредитують сучасні світові тенденції щодо гуманізації покарання, які втілені й в українському кримінальному законодавстві, а слугують виключно пошуку «раціо» у вкрай складній ситуації визначення та призначення покарання, співрозмірного вчиненому злочину.

Водночас у зарубіжному кримінальному законодавстві існують також певні невизначеності та прогалини. Наприклад, позиція про врахування тяжкості вчиненого злочину, яку законодавець закріплює,

але не завжди піддає тлумаченню (в Австралії суди під час призначення покарання повинні враховувати тяжкість вчиненого злочину: ступінь співучасті у злочині (за наявності останньої), особливості потерпілого (демографічні, соціальні характеристики), використання зброї, кількість злочинів тощо – *К.П.*).

Кримінальне законодавство країн *романо-германської (континентальної) правової сім'ї*, зазвичай, за ступенем тяжкості відносить розбій до тяжких злочинів, відтак типовою ситуацією для цього злочину є встановлення санкцій за його вчинення – тюремного ув'язнення на мінімальний строк від п'яти років до довічного позбавлення волі. Так, за КК Франції в основному складі розбій карається десятима роками тюремного ув'язнення та штрафом (ст. 311.6 КК), а у кваліфікованому – від п'ятнадцяти років та штрафу до довічного позбавлення. Відповідно до відділу III гл. III Книги Третьої КК Франції фізичні особи, які вчинили розбій та схожі з ним діяння, караються низкою додаткових покарань, що по суті є кримінально-правовим засобом виправлення (ст. ст. 313.7–313.9) [6, с. 485–500].

На відміну від французького законодавця, як показав нам аналіз чинного КК ФРН, у ньому не встановлюється нижня межа покарання, таким чином законодавець надає суду (судді) широкі повноваження під час визначення покарання винному. За КК ФРН, покаранням за вчинення розбою (§ 249) в основному складі є позбавлення волі на строк не менше року, у менш тяжких випадках межі покарання у вигляді позбавлення волі коливаються від шести місяців до п'яти років. За розбій при обтяжуючих обставинах (за українською термінологією – кваліфікуючі обставини – *К.П.*) – позбавлення волі на строк не менший трьох років (ч. 2 § 249), якщо розбій вчиняється бандою – не менше п'яти років. Особливо кваліфікований склад розбою, який передбачає наслідок – смерть потерпілого, що не охоплювалась умислом винного – карається довічним позбавленням волі або позбавленням волі на строк не менше 10 років [7, с. 398].

Згідно з КК Австрії розбій в основному складі карається позбавленням волі на строк до десяти років (ч. 1 ст. 142). Особа, яка вчинила розбій та принесла матеріальну шкоду на незначну суму, карається позбавленням волі на строк від шести місяців до п'яти років (ч. 2 ст. 142). За кваліфікований склад розбою передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років, за особливо кваліфікований – від десяти до двадцяти років або довічним позбавленням волі (ст. 143) [8, с. 101].

Відповідно до КК Іспанії винний підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на строк від одного до трьох років (ст. 240), кваліфікований склад розбою – від двох до п'яти років (ст. 241), особливо кваліфікований склад розбою – від двох до п'яти років (ст. 242). Законодавець деталізує, що під час використання винним зброї або інших засобів покарання, назначається ближче до верхньої межі, що, на нашу думку, позитивно відображається на матеріалах судової практики [9, с. 150–151].

Широкий діапазон строків покарання ми вбачаємо у КК Польщі: особа за вчинення розбою підлягає досить суворому покаранню – позбавлення волі на строк від двох до дванадцяти років (§ 1 ст. 280). У разі меншої значимості діяння винний карається позбавленням волі на строк від одного до десяти років (§ 1 ст. 279). Якщо особа використовує вогнепальну, холодну зброю або інший подібний небезпечний предмет чи паралізуючий засіб або діє із безпосередньою загрозою життю потерпілого, або діє спільно з іншою особою, яка використовує хоча б один із вищеперелічених засобів, вона підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі від трьох років (§ 2 ст. 280) [10, с. 185]. Верхня межа санкції кримінально-правової норми, яка передбачає відповідальність за розбій, не встановлена.

Для держав-учасниць СНД Модельним КК пропонувалось основний та кваліфікований склад розбою визнати тяжким злочином, а особливо кваліфікований – особливо тяжким злочином. Такий принцип втілено у більшості кримінальних законів держав-учасниць СНД. Хоча санкції статті значно варіюються. Порівняно з іншими країнами вітчизняний законодавець виступає найбільш лояльним та вводить менш суворе покарання за вчинення розбою. Наприклад, максимальним покаранням за розбій в основному складі у КК РФ є позбавлення волі від трьох до восьми років, аналогічні положення закріплені у КК Республіки Молдова [11], КК Республіки Білорусь – від трьох до десяти років. Розбій у кваліфікованих та особливо кваліфікованих складах карається більш суворо. Максимальним основним покаранням є позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років (КК РФ та Республіки Білорусь), до двадцяти років (КК Республіки Молдова). До того ж додатковими покараннями виступають конфіскація майна (КК РФ та Республіки Білорусь), штраф від 400 до 5000 умовних одиниць залежно від тяжкості злочину (КК Молдови).

У державах *англо-американської правової сім'ї* покарання за розбій, який належить до тяжких злочинів проти власності, суворе та передбачає застосування не лише основного покарання (тюремне ув'язнення), але і додаткового (у вигляді штрафу, обмеження права займати певні посади тощо – *К.П.*). Так, наприклад, за КК Австралії основним покаранням за вчинення розбою є позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років (ст. 132.2). За вчинення кваліфікованого розбою – до двадцяти років позбавлення волі (ст. 132.3). За вчинення берглері в австралійському законі передбачена чітка санкція без встановлення верхньої та нижньої межі – позбавлення волі на строк тринадцять років (ст. 132.4). Берглері в його кваліфікованому складі карається позбавленням волі на строк сімнадцять років (ст. 132.5) [12, с. 220]. Цей документ не передбачає будь-яких додаткових (альтернативних) покарань за вчинення перелічених вище злочинів.

Відрізняється надзвичайною суворістю та жорстокістю покарання за розбій в *державах мусульманського права*, адже воно засноване на шаріаті. Розбій

(як і крадіжка, грабіж, шахрайство – *К.П.*) карається, згідно з Кораном, відрубанням руки винному або винній за вчинене ними діяння. Мусульмани вважають таке покарання справедливим та співрозмірним вчиненому злочину. Також побутує думка, що недруги Ісламу вважають, що відрубання руки – це не людяно та дико.

Щодо покарання за розбій у далекосхідних державах, то прослідкувати певну тенденцію щодо цього інституту кримінального права досить важко. Покарання за розбій у КК Китаю є одним із найсуворіших, зважаючи на кримінальне законодавство інших правових сімей, адже в деяких складах цього злочину передбачає довічне позбавлення волі і залежить, переважно, від місця та способу вчинення злочину. Розбій (ст. 263) карається: в основному складі позбавленням волі на строк від трьох до десяти років; в кваліфікованому та особливо кваліфікованому складі (КК КНР не розмежовує ці складі суворістю покарання – *К.П.*) – позбавленням волі на строк понад десять років або довічним позбавленням волі [13, с. 240]. Законодавець дозволяє використовувати й додаткові покарання – штраф, сума якого законодавчо не встановлена і визначається з урахуванням обставин справи, та конфіскацію майна засудженого (всього або половини). Конфіскація майна застосовується до особи, яка вчинила розбій за кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих) обставин. Верхня межа санкції – позбавлення волі – не встановлена. Але вона передбачена у ст. 45 Загальної частини КК Китаю, де вказується, що покарання у вигляді позбавлення волі не може перевищувати 15 років. Що стосується смертної кари, то її виконання може бути відкладено на 2 роки, якщо за цей час засуджений став на шлях виправлення, то це покарання замінюється на більш м'яке (винятком є вирок до смертної кари, винесений Верховним народним судом).

За КК Японії, розбій, як основний злочин (ст. 236), карається позбавленням волі з примусовою фізичною працею строком не менше п'яти років. Привілейований склад розбою карається позбавленням волі з примусовою фізичною працею не менше

двох років (ст. 237). Що стосується кваліфікованого складу розбою, то санкція статті передбачає позбавлення волі з примусовою фізичною працею не менше семи років, особливо кваліфікованого – довічне позбавлення волі або смертна кара (ст. ст. 240, 241). При цьому розбій, вчинений між родичами по прямій лінії, подружжям або родичами, що проживають разом, не є караним (ст. 244) [14, с. 160]. Замах на вчинення розбою або незакінчений злочин також караються як закінчений злочин за відповідною статтею кримінального закону.

Підсумовуючи викладене щодо питання про покарання за розбій, ми можемо зробити такі **висновки**:

1. Проаналізовані нами санкції ст. 187 КК України потребують законодавчого вдосконалення, шляхом зменшення амплітуди коливань між верхніми та нижніми межами визначеного кримінальним законом покарання.

2. Аналіз санкцій кримінально-правових норм більшості іноземних держав засвідчує, що покарання за розбій порівняно з покаранням за грабіж (враховуючи особливості перекладу іноземної юридичної термінології – *К.П.*) є або аналогічним, принаймні в основному складі (таке положення підтверджують норми КК РФ, КК Республіки Білорусь, КК Республіки Корея – *К.П.*), або значно суворішими (наприклад, КК Франції, КК Японії, КК Польщі, КК Республіки Молдова). Усе вказане ще раз підтверджує висунуту нами раніше позицію про необхідність коригування санкцій у ст. 187 КК України.

3. Серед додаткових покарань КК зарубіжних країн передбачають не лише конфіскацію майна, але й позбавлення права обіймати певні посади, політичних та громадянських прав, конфіскацію зброя і засобів вчинення злочину тощо. Це, на нашу думку, не завжди відповідає міжнародним правовим документам про рівність людей та ін. Досвід ряду зарубіжних держав видається нам позитивним, наприклад, Франції та Іспанії. Хоча є й негативні тенденції, наприклад, у КК Німеччини, який не визначає нижню межу санкції, в законодавстві мусульманських країн, яке занадто жорстоке.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анденес И. Наказание и предупреждение пре ступлений: Пер. с. англ. / И. Анденес ; под ред. Никифорова Б.С. – М. : Прогресс, 1979. – 264 с.
2. Сергиевский Н.Д. Русское уголовное право. Пособие к лекциям. Часть общая. В кн. : Философия уголовного права / Н.Д. Сергиевский. – СПб. : Изд-во Р. Асланова Юридический центр Пресс, 2004 – 348 с.
3. Воробей П.А. Завдання і дія кримінального закону / П.А. Воробей, М. Й. Коржанський, В.М. Щупаковський. – К., 1997. – 156 с.
4. Кримінальна справа № 1-46/10 // Архів Білоцерківського районного суду Київської обл.
5. Кримінальне провадження № 1-кп/756/316/17 // Архів Оболонського районного суду м. Києва.
6. Уголовный кодекс Франции / науч. ред. Л.В. Головкин, Н.Е. Крылова ; пер. с франц. и предисл. Н.Е. Крыловой. – СПб. : Изд-во «Юрид. центр Пресс», 2002. – 650 с.
7. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / науч. ред. и вступ. статья д.ю.н., проф. Д.А. Шестакова ; предисл. док. права Г.-Г. Йешкеа ; перевод с нем. Н.С. Рачковой. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – 524 с.
8. Уголовный кодекс Австрии / пер. с нем. и предисловие канд. юрид. наук А.В. Серебренниковой. – М. : ИКД «Зерцало-М», 2001. – 144 с.
9. Уголовный кодекс Испании / под ред. и с предисл. Н.Ф. Кузнецовой, Ф.М. Решетникова. – М. : Изд-во «ЗЕРЦАЛО», 1998. – 218 с.

10. Уголовный кодекс Республики Польша / науч. ред. А. И. Лукашов, Н.Ф. Кузнецова ; пер. с польск. Д.А. Барилевич. – СПб. : Изд-во «Юрид. центр Пресс», 2001. – 234 с.
11. Уголовный кодекс Республики Молдова (с последними изменениями и дополнениями) : официальное издание. – Кишинев, “Lavilat-Info” SRL, 2009. – 144 с.
12. Уголовный кодекс Австралии 1995 г. / науч. ред. и предисл. И.Д. Козочкина, Е.Н. Трикоз ; пер. с англ. Е.Н. Трикоз. – СПб. : Изд-во «Юрид. центр Пресс», 2002. – 388 с.
13. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики / Под ред. докт. юрид. наук, проф. А.И. Коробеева, пер. с китайского Д.В. Вичикова. – СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. – 303с.
14. Уголовный кодекс Японии / науч. ред. и предисл. А. И. Коробеева. – СПб. : Изд-во «Юрид. центр Пресс», 2002. – 226 с.